

SIMBOLIČNI INTERAKCIONIZEM IN DEFINICIJA
SITUACIJE

Avtorica razkriva na osnovi komparativne analize različnih razumevanj proizvodnje pomenov v delih interakcionistov notranjo heterogenost simbolično interakcionistične perspektive ob osi mikro/makrodimenzij. V članku ugotavlja, da so razlage družbenega delovanja pri W.I. Thomasu, G.H. Meadu in E. Goffmanu odprte za makroreference, Blumerjeva razlaga pa da zanika povezave med interakcijskimi situacijami in širšo družbeno strukturo.

On the basis of comparative analysis of different understandings of the meaning production as presented in the works of interactionists author reveals internal heterogeneity of the perspective of symbolic interactionism along the axis of micro/macro dimensions. In the article she finds out that explanations of social action at W.I. Thomas, G.H. Mead and E. Goffman have macroreferences while Blumer denies the links between interactional situations and larger social structure.

akterji, definicija situacije, družbeno delovanje, družbena struktura

I.

Simbolični interakcionizem (dalje SI) je sociološka smer, ki jo nekateri avtorji (npr. Giddens, 1989, Haralambos, 1989) postavljajo ob bok marksizmu in funkcionalizmu. Intelktualni začetki te smeri segajo v pozno 19. stoletje, ko ji začno utirati pot zgodnji interakcionisti, pripadniki ameriške filozofije pragmatizma. V sociologiji se je SI uveljavil kot alternativna usmeritev, ki naj bi presegala enostranskosti v pozitivistični paradigmi oz. "objektivistični" sociologiji. Po SI je namreč mogoče družbo dojeti in pojasnjevati samo kot rezultat interpretativnega delovanja ljudi, ki delujejo povezani v celote družbenih odnosov. Posameznikov torej ne obvladujejo "durkheimovska" družbena dejstva, kajti ljudje so "akterji", ki sami, v interakcijah, nenehno interpretirajo in "kreirajo" ter spreminjajo družbeni svet. Ta skupna temeljna značilnost določa SI kot specifično perspektivo znotraj "kreativne sociologije" (Morris, 1977) oziroma interpretativne paradigme (Wilson, 1973).

Po stotih letih razvoja SI ne izgublja svoje privlačnosti in v zadnjih desetletjih lahko govorimo o že četrti generaciji interakcionistov¹. M.B. Morris (1977, 53) npr. ocenjuje, da so interakcionisti uveljavljeni in sprejeti, tako da si je "težko ... zamisliti, da so bili nekoč 'uporniki' v sociologiji", po oceni W. Skidmora (1975) pa je SI "najprivlačnejša sociologija sploh".

V literaturi pa je SI deležen tudi številnih negativnih ocen. Med glavnimi točkami kritike prevladuje tista, ki pravi, da predstavljajo dela simboličnih interakcionistov mikroanalizo, ki je zaprta za obravnavo kolektivnih makrostruktur. V svojem prizadevanju po preseganju enostranskosti v razlagah determinističnih oz. kolektivističnih šol naj bi SI zašel v skrajni individualizem in zavrgel kakršnokoli

prisilno ali omejujoče učinkovanje makrostrukturnih dejavnikov na družbeno delovanje oz. individualno interakcijo. D. Layder (1981, 60) npr. govori o zamenjavi ene oblike determinizma z drugo, systemskega z interaktivnim determinizmom.

Medtem ko je takšna ocena v veliki meri upravičena, pa so posplošitve za SI kot celoto (in v kritični refleksiji te smeri so takšne ocene prevladujoče)² lahko preuranjene, zlasti če upoštevamo močno notranjo razčlenjenost in heterogenost smeri. Ali pa vendarle obstajajo razlike med posameznimi pripadniki SI glede upoštevanja makrodejavnikov, bomo poskušali razkriti s primerjavo posameznih razlag ključnega mehanizma človeškega delovanja v SI - "definicije situacije". Ker so opredelilne definicije situacije (konstrukcije pomenov) jasne zlasti pri W.I. Thomasu, E. Goffmanu, G.H. Meadu in H. Blumerju, se bomo v analizi omejili na našete avtorje, predstavnike različnih generacij SI.

II.

Mediacija s pomeni, ki jih ljudje pripisujejo dejanjem in izjavam drugih, je po SI bistvena lastnost (ključni mehanizem) človeške interakcije. Zato simbolični interakcionisti pomenom kot elementom, ki usmerjajo družbena delovanja (ki so vedno interakcije, kolikor so družbena), namenjajo posebno pozornost. Osnovno vprašanje, ki nas bo zanimalo v nadaljevanju, je, kako so interakcionisti pojasnili izvor teh pomenov.

"Definiranje situacije" je po Thomasu proces, s katerim udeleženci družbenih situacij osmišljajo dogajanje v sami situaciji. "Pred vsakim aktom samoodločanja o delovanju obstaja vedno faza t.im. presojanja ali odločanja" - o pomenih, ki bodo dodeljeni neki določeni situaciji - "ki jo lahko imenujemo definicija situacije" (Thomas, 1969, 708). Konkretno, ljudje identificirajo dane vrednote in zadržanja³, ki vstopajo v delovanje, ocenijo njihov odnos do delovanja ter po tem usmerjajo svoja lastna dejanja. Tako izpelje avtor znano "samoizpolnjujočo se napoved": Če človek definira situacijo kot realno, bo ta realna v svojih posledicah. Definiranje situacije ni preprosto le opis neke situacije, ampak je potemtakem aktivni proces konstrukcije realnosti.

Definiranje situacije poteka kot uporaba že izdelanih družbenih definicij ali pa kot kreacija novih osebnih definicij. Thomas ugotavlja, da se nekatera zadržanja objektivizirajo v pravilih obnašanja, s katerimi poskuša družba ohranjati, regulirati in posplošiti ustrezne tipe delovanj pri svojih pripadnikih, ali drugače, ta pravila in norme učinkujejo na oblikovanje zadržan posameznikov. Družba poskuša prek že izdelanih definicij situacij vplivati na izbor dejavnosti, ki ji zagotavljajo njeno nemoteno funkcioniranje. "Družba želi, da bi bil njen pripadnik delaven, zanesljiv, redoljuben, razumen, poslušen in samožrtvovalen" (1964, 234). Tako so možnosti za oblikovanje lastnih definicij splošnih tipov situacij za posamezne člane (tu je pomemben družbeni položaj posameznika) določene organizacije družbe po Thomasu močno omejene. Novi član družbe se vedno rodi v skupino ljudi, v kateri so splošni tipi situacij že definirani (in razvita ustrezna pravila vedenja), tako da ima "zelo majhne možnosti za oblikovanje svojih definicij" (1969, 708).

Avtor umešča proizvodnjo definicij v dani družbeni okvir, ki pomembno določa tvorbo in uporabo pomenov v procesu konstruiranja delovanja. Razlaga proizvodnje definicij, ki opozarja na praktično omejenost enkratnosti in/ali spontanosti v procesu proizvodnje pomenov, kaže na upoštevanje narave objektiviziranosti definicij, ki imajo to moč, da - enkrat konstituirane, v obliki pravil - določajo vsakokratno definiranje situacij. Z drugimi besedami, v Thomasovi razlagi je mogoče razkriti spoznanje, da

izvajajo družbena pričakovanja (ki konstituirajo pravila) neki "zunanji" pritisk na vsakokratne procese razumevanja oz. interpretiranja družbene stvarnosti. Prav tako opozarja avtor na internalizacijo definicij oz. pomenov s socializacijskim procesom, v katerem ima pomembno vlogo družina kot prvi pomembni "dejavnik definiranja".

Thomas je, ne da bi zašel v determinizem (v zanikanje kreativnosti in možnosti odločitev), opozoril na to, da poteka konstrukcija delovanja pri pripadnikih določene družbe oz. kulture z uporabo enakih ali podobnih kategorij in pomenov, oz. na filtriranost razumevanja sveta s pravili.

To, kar je Thomas poimenoval "definicija situacije", je v **Goffmanovem** opusu, zlasti pa v njegovem zadnjem večjem delu "Analiza okvira: razprava o organizaciji izkustva" (*Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*) (1974), zajeto v pojmu "okvir" (*frame*). Goffman začenja razlago s predpostavko, da mora posameznik situacijo, v kateri se nahaja, nekako osmisлити oz., da mora "organizirati" dogajanje, ki ga zaznava. Ljudje interpretirajo dogodke z interpretacijskimi shemami, ki kognitivno "obkrožajo" ali "uokvirajo" tisto, kar se dogaja. Obnašanje posameznika v dani situaciji določajo definicije, ki jih tako oblikuje. "Okviri" so torej definicije situacij, s katerimi akterji, ki se soočajo z vprašanjem "Kaj je to, kar se tukaj dogaja?" (1974, 8), berejo in interpretirajo realnost.

Definicije vključujejo določeno stopnjo organiziranosti - nekatere definicije je mogoče predstaviti kot sisteme pravil in postulatov, druge pa pomenijo le pristop, perspektivo (brez jasno artikulirane oblike), iz katere "opazujemo" svet. Ne glede na stopnjo organiziranosti služijo interpretacijski modeli za identificiranje in osmišljanje situacij. Uporabnikom omogočajo, da "umeščajo, opazajo, identificirajo in označujejo ... konkretna dogajanja ..." Tako so "okviri ... organizacija izkustva ... načela organizacije, ki uravnavajo dogodke - vsaj tiste družbene - in našo subjektivno vpletenost v njih" (1974, 10-11). "Okviri" ali perspektive, ki jih akterji uporabljajo za definiranje naravnega in družbenega sveta, so akterjem vnaprej dani in akterji jih praviloma brez spraševanja prevzemajo in se ravnajo po ustreznih organizacijskih načelih (ne da bi se načel ali pravil znotraj "okvirov" zavedali in jih mogli opisati).

Akterji po Goffmanu torej ne definirajo svojih situacij na novo, ampak pri branju situacij uporabljajo že obstoječa, izdelana pravila in norme. Čeprav Goffman v navedenem delu poudarja (str. 13), da ga pri obravnavi interpretacijskih shem ne zanima analiza družbene organizacije in strukture (za kateri sicer ugotavlja, da sta primarni v sociološkem proučevanju) oz. makroperspektiva, pa so vendarle navzoče makro(kulturne) reference, ki obujajo Durkheimovo pozicijo. Namreč, po Goffmanu so definicije, ki jih pripadniki določenih družbenih skupin uporabljajo za razumevanje družbenega sveta, konstitutivni del oz. osrednji element kulture določene družbene skupine in sestavljajo njen sistem prepričanj (str. 27). Te definicije so dane v različnih kulturnih sporočilih in produktih - Goffman navaja (str. 562) naslednje: ljudske povesti, Sveto pismo, gledališče, propagandna sporočila, miti in slavne vloge filmskih zvezd.

Glede vprašanja, kako akterji oblikujejo definicije situacij in ali je delež vseh udeležencev neke družbene situacije v določanju njenega pomena enak, je Goffman jasen: "Definiranje situacij kot realnih gotovo ima posledice, toda te lahko le zelo omejeno določajo dogodke, ki pravkar potekajo ... Domnevamo, da se 'definicija situacije' skoraj vedno ustvarja, toda tisti, ki se nahajajo v situaciji, običajno ne kreirajo te definicije, četudi njihova družba to čestokrat trdi; običajno je tisto, kar storijo, le to, da pravilno ocenijo tisto, kar situacija od njih zahteva, in da potem ustrezno delujejo. Res

je, da osebno posredujemo aspekte ureditve, v kateri živimo, toda, ko je ureditev posredovana, čestokrat mehanično nadaljujemo to posredovanje, s čimer se ustvarja vtis, da je vselej obstajala" (1974, str.1-2, poudarjeno v izvirniku).

V Meadovem delu "Mišljenje, identiteta in družba" (Mind, Self and Society) (1934) je mogoče razkriti značilen pragmatističen poudarek na situacijskem kontekstu pomenov - pomen je umeščen v posebne enkratne situacije, kjer se konstituira s komunikacijo in vzajemnim prilagajanjem (odzivi) udeležencev interakcije. "Odziv posameznika na gesto drugega je v vsakem danem družbenem dejanju pomen te geste ... Aktivnost ali prilagojeni odziv drugega organizma daje potemtakem gesti prvega organizma pomen, ki ga ima" (Mead, 1934, 78). Po Meadu obstaja torej med pomenom in delovanjem notranja povezanost, tako da je pomen mogoče razumeti le v odnosu do (konkretnega) družbenega delovanja.

Čeprav Mead prek zagovarjanja povezanosti pomena in konkretne individualne interakcije privoli v individualistično pozicijo, pa vendarle njegovo delo ni brez makrokolektivnih referenc. Mead prepozna nadindividualne sisteme in vire kontrole in dopušča, da posamezniki pri interpretiranju situacij zajemajo, čestokrat nezavedno in povsem samodejno, iz kulturnih virov, t.i. posplošenega drugega (produkta njihove socializacije v kolektivno življenje). Čeprav so po Meadu pomeni sestavina večine človeških delovanj, pa niso nujno odvisni od vključenosti posameznikove zavesti in kontrole. "Zavest ali zavednost ni nujna za navzočnost pomena v procesu družbenega izkustva" (1934, 77). Posplošeni drugi (za posameznika objektivizacija definicij in pričakovanj njegove družbe, opredmetenje sistema družbenih pravil), učinkuje na interpretacijske procese in izvaja nadzor nad družbenim delovanjem, ki je tako kolektivno strukturirano (1934, 155).⁴

Mead družbenih in kulturnih virov torej ne izloči iz procesa produkcije pomenov, hkrati pa vnese kontingenčni moment družbenega delovanja. To je mogoče razkriti v avtorjevem analitičnem razlikovanju med "zadržanjem" (kot začetkom odziva na gesto drugega) in "odzivom", ki šele izpolni posameznikov celotni odgovor. "Zadržanje" je pri tem določeno s t.i. "Me" - socialnim jazom ("organiziran niz zadržanj drugih, ki jih prevzame posameznik", torej s ponotranjenim posplošenim drugim), odziv na gesto pa se pokriva s t.i. "I" - osebnim jazom ("osebni jaz je odgovor posameznika na zadržanje skupnosti").⁵ Iz te razvrstitve faz delovanja je razvidna umeščenost procesa interpretacije v okvire obstoječe kulture, ki pa ne izmejuje kreativnih interpretacij oz. redefinicij ter razvoja novih strategij delovanja, pa tudi ne sprememb samega posplošenega drugega (1934, 214).

Opredelitev virov oz. osnove (proizvodnje) pomenov je pri **H. Blumerju** zelo jasna. "S samooznačitvijo" (self-indication) posameznik "iz tega, kar zaznava, oblikuje objekt, mu podeli pomen in uporablja pomen za usmerjanje svojega delovanja" (1969, 15). V **procesu interakcije s samim seboj** (v katerem "akter selekcioniira, preverja, izključuje, regrupira in spreminja pomene"), **neodvisno od različnih vplivov** ("pritiski okolja, ..., stališča, čustva, ideje... ne pokrivajo oziroma ne pojasnjujejo procesa samooznačevanja") in **z neomejenim nadzorom nad zunanjim in notranjim svetom** ("z identifikacijami teh stvari se jim postavlja nasproti in je sposoben delovati nazaj na njih") **določa svoja stališča do različnih stvari.**

Blumerjev akter sam definira pomene objektov, s katerimi se srečuje, je torej spontani kreator pomenskih struktur. Spontano oblikovani pomeni kot usmerjevalci človeškega delovanja pojasnjujejo voluntarizem kot njegovo temeljno značilnost.

Blumerjev posameznik je gospodar svojih izbir in svoje usode, je "nedoločen določevalec" /J.C.Alexander/, ki ima odprte neomejene možnosti pri (pre)oblikovanju svojega družbenega okolja. H.Joas (1987, 89) ugotavlja, da v obravnavaх pragmatistov izhodiščni pomen delovanja ne pomeni, da je "svet degradiran na goli material, ki je na voljo" akterjem; te ugotovitve pa ne bi mogli sprejeti pri Blumerjevi razlagi. Sleherno povezovanje delovanja z zahtevami vlog, situacijskimi zahtevami, stališči, motivi, družbenimi pričakovanji, pravili in podobno je namreč po Blumerju v nasprotju s temeljnim spoznanjem SI, namreč, da imajo ljudje "svoj jaz". Naštete dejavnike postavljajo konvencionalne družbene vede kot določilnice človeškega delovanja, Blumer pa nasprotno trdi, da so zajeti v proces interpretacij oz. (re)definicij.⁶ Družbena struktura je po Blumerju le "okvir, znotraj katerega poteka družbeno delovanje, in ne determinanta tega delovanja" (1969, 87), oz., "kulture norme, statusni položaji in vloge so le okvir, v katerem poteka družbeno življenje" (1969, 116).

Blumerjevo zavračanje ideje o determinizmu strukture je povsem sprejemljivo, vendar pa avtor spregleda, da družbenokulturne in zgodovinske razmere, v katerih poteka slehera in vsakršna interakcija, niso le neke zunanje predpostavke ali preprosto le kontekst delovanja (na kar jih reducira), ampak pomemben, neločljiv sestavni del opravljanja dejavnosti, ki bistveno vpliva na način in rezultate človeškega delovanja.⁷ V Blumerjevem doslednem označevanju strukturnih dejavnikov kot "le" okvirov zvođeni njihova konstitutivna funkcija v oblikovanju družbenega delovanja in družbena konstrukcija realnosti poteka "ex nihilo".

Pomeni, ki usmerjajo delovanje, so po Blumerju vselej odvisni od posameznikove zavesti in kontrole - kar pomeni obrat Meadove razlage. Mead ugotavlja, da poteka večina vsakdanjega človeškega delovanja podzavestno (1934, 142), brez vključene refleksivne zavesti ali mišljenja: "V naših delovanjih iz navad ... v svetu, ki je preprosto tu in ki smo mu tako prilagojeni, da sploh ne razmišljamo, je določeno čutno izkustvo, ki je podobno tistemu, ki ga imajo osebe tedaj, ko se ravnokar zbudijo, gola navzočnost sveta" (1934, 135). Na drugem mestu (ibid., 200) avtor tudi ugotavlja, da je posameznikovo upoštevanje drugih posameznikov in prilagajanje njim čestokrat nezavedno dejanje. Zavest se "aktivira" šele v problemski situaciji, ob soočenju s problemom (ki pomeni, da ni na voljo primernih gotovih, priročnih vzorcev delovanj), in sproži proces mišljenja, ki oblikuje rešitev.

Po Blumerju sta, nasprotno, zavest in refleksija v človeškem delovanju v okviru rutinskega družbenega življenja ob pomoči samo-označevanj vselej in nepretrgano navzoča: posameznik "**zaznava** dane družbene zahteve do sebe, **prepoznava** ukaze, **opaža**, da je lačen, se **zaveda**, da si želi nekaj kupiti, se **zaveda**, da ima neko čustvo, se **zaveda**, da ne more jesti z nekom, ki ga prezira, oziroma, se **zaveda**, da premišljuje o tem, da nekaj počne..." (1969, 81, poudarila Z. Š.). Ob pomoči takšnih identifikacij delujejo ljudje kontinuirano ves čas svojega budnega stanja, v odnosu do vsega, česar se lotijo (vsakdanja opravila, npr. oblačenje in pomembnejše življenjske odločitve, npr. priprava na profesionalno kariero).

Medtem ko po Meadu večina človeških delovanj ni "reševanje problemov" (z vključenim refleksivnim mišljenjem, ki ga označuje kot "pripisovanje pomenov"), je po Blumerju nasprotno: delovanje je večino časa pod zavestno kontrolo in kritično presojo akterja (posameznik je po Blumerju predvsem in najprej "interpret"). Akter izgubi kritično mišljenje in racionalno (samo)kontrolo s prekinitvijo rutinskih aktivnosti, tedaj,

ko nastopi blokada, ali ko niso zadovoljeni impulzi in dispozicije za delovanje. Takšna problemska situacija po Meadu, nasprotno, šele aktivira zavest in kritično mišljenje.

Čeprav Blumer ugotavlja, da je večina delovanj v družbenem življenju rutiniziranih in institucionaliziranih, postavlja zavestno, premišljeno delovanje kot paradigmo človeškega delovanja (kot osnovo vseh komunikacij in koordinacij delovanja). To pa stori tako, da prevzem in uporabo obstoječih, že gotovih pomenov in definicij (ki označujejo prevladujoče rutinizirano delovanje) opredeli kot vselej refleksiven, zavesten interpretirajoč proces (z vključeno možnostjo rekonstrukcije rutiniziranega delovanja ob vsakem času).

"Oblikovanje in nadzor" postane tako vodilna oznaka Blumerjevega akterja in podlaga vseh nadaljnjih teoretskih in metodoloških konceptualizacij. Kontrola definicij in pričakovanj drugih glede delovanja Blumer povsem relativizira na več mestih. Tako npr. trdi, da izhaja kultura (tradicije, navade, norme) iz človekovega delovanja (1969, 6), medtem ko kulturni sistem (norme in vrednote kot strukturirani pomeni) nima vloge v oblikovanju in usmerjanju delovanja svojih pripadnikov, kot da to, kar ljudje počno, ne izhaja iz kulture (Mead, kot smo videli, priznava takšen vpliv kulture). Blumer sicer eksplicitno prevzame Meadovo distinkcijo med dvema sestavinama osebnosti (med "I" in "Me") kot podlago procesa "interakcije s samim seboj". Skozi ta proces vstopa v simbolično interakcijo družba, tako da udeleženec v svojem delovanju "uporablja norme perspektive te družbe in se usmerja ... s pomočjo presoje, ki niso neposredno navzoče v tej interakciji" (1969, 119). Čeprav avtor omenja, da je delovanje rezultanta interakcije med osebnim in socialnim jazom (zato ga tudi "ne morejo pojasniti dejavniki, ki so pred njim"), je na drugi strani v sami razdelavi problema očitno, da interpretativna spontanost akterjevega osebnega jaza izrine učinkovanje organiziranega in internaliziranega drugega, ki konstituira akterjev socialni jaz.

Blumer jasno opredeli izvor pomenov - pomeni niso utrjeni, ampak izhajajo iz delovanja, so konstituirani v interakcijskih situacijah ("...pomeni, ki vodijo udeležence k dejanjem, izhajajo iz lokaliziranega procesa družbene interakcije", 1969, 19-20). Zožitev širše in pomembne osnove pomenov (družbena struktura) na neodvisen proces samooznačevanj implicira pomembne spoznavne omejitve glede vprašanja poenotenosti pomenov - prav poenotenost (uniformnost) pomenov pa omogoča ugotavljanje njihove povezanosti s strukturo družbe.

Ali je mogoče z mnogoterimi interakcijskimi situacijami pojasniti prevladovanje določenih pomenov ali definicij različnih objektov v dani družbi, prevladovanje, ki ga Blumer ne zanika, in v tej zvezi govori o "interpretativnih shemah", ki usmerjajo velik del človeškega delovanja ("definijske sheme", kot jih tudi imenuje, "vnašajo red in kontinuiteto v definiranje delovanja drugih")?

Na tej točki se Blumer ne more izogniti priznavanju strukturalnih učinkov na interpretacijske procese in tu odvisnost pomenov od individualnih interakcij prebije mikroraven oz. svoj "lokalizirani" vir in se povzpne na raven družbene organizacije, ki "zagotavlja utrjen niz simbolov, ki jih ljudje uporabljajo v interpretacijah svojih situacij" (1969, 88). Čeprav pa Blumer ob vprašanju poenotenih pomenov ugotavlja strukturalno določenost pomenov, ki jih akterji uporabljajo v interakcijah, se vselej znova vrača k trditvi, da je interpretacija "neodvisen kreativni akt". Zlasti na primeru modernih družb ugotavlja, da ne obstaja nikakršna pomembnejša zveza med strukturo družbe in pomeni, kajti "simboli ali interpretacijska sredstva, ki jih uporabljajo akterji ... se občutno razlikujejo in spreminjajo" (1969, 88). S svojo znano tezo, da "družbeni proces v

družbenem življenju oblikuje in potrjuje pravila, pravila ne oblikujejo in potrjujejo družbenega življenja" (1969, 116) pa vpliv strukturnih aspektov eksplicitno izloči iz pojasnjevalnega okvira. Sklep, ki se tako venomer pojavlja kot ključen, je, da so pomeni neodvisni od obstoječe organizacije v vseh njenih strukturnih razsežnostih.

III.

Ugotovimo lahko, da so pomeni oz. njihov izvor v razlagah simboličnih interakcionistov različno pojasnjeni; s tem nastajajo razlike v upoštevanju makroravni v pojasnjevanju družbenega življenja. Medtem ko razlage nekaterih priznavajo konstitutivno vključenost makrostruktur v oblikovanje definicij situacij ("institucionalizirana zadržanja" pri Meadu, posredovanost procesa konstrukcije pomenov s pravili pri Thomasu, utrjene interpretacijske sheme kot osrednji element kulture pri Goffmanu), pa Blumerjeva razlaga močno relativizira povezanost (proizvodnje) pomenov in družbene strukture in procesu interpretacije pripisuje "samostojen ustvarjalni pomen". Osnova pomenov je po Blumerju osebna izbira, pomen je osebne narave, posameznik kreira pomene sam, spontano in neodvisno. Družbenostrukturni dejavniki v Thomasovi, Meadovi in Goffmanovi razlagi omejujejo (ne pa določajo) individualne variante oz. opcije posameznikov, v Blumerjevi razlagi pa vključitvi strukturnih pojmov v razlago praviloma sledi postopek, ki tem pojmom nemudoma odvzame vsakršno eksplanatomo vrednost. Lahko bi rekli, da je tako splošno sprejeta teza o eksternalizaciji, ne pa tudi teza o objektivizaciji ali institucionalizaciji in internalizaciji pomenov kot proizvodov družbene interakcije.

Thomas, zlasti pa Goffman (v delu *Asylums*), opozarjata, da lahko družbene institucije delujejo na "svobodo definiranja situacije" (svobodo, da izberemo ali oblikujemo določeno definicijo situacije) zelo restriktivno; Blumerja pa zanima izključno "druga plat" - spremembe interpretacijskih shem, preseganje "naravnega", statičnega. Razglašanje odprtih možnosti predelave obstoječega bi veljalo razumeti kot kritiko in odpor proti sprejemanju obstoječih družbenih razmer kot nespremenljivih (naravnih) in zato nujnih, in tu je Blumer gotovo pomemben. Vendar pa ni mogoče nekritično sprejeti njegovega nezanimanja za ideje (prepričanja, definicije, pričakovanja), ki se utelesijo v celi vrsti družbenih institucij in družbenokulturnih praks, prek katerih določajo in obvladujejo naše vsakdanje zaznavanje in pojmovanja in tako zapletajo in omrežajo naša vsakdanja življenja z utrjenimi vzorci mišljenja, čustvovanja in delovanja. Blumerjevo podcenjevanje relativne utrjenosti, zasidranosti določenih pomenov v vsakdanji zavesti in praksi ljudi (=obstoječe pomene je mogoče iz zavesti in podzavesti zlahka zbrisati, s tem pa tudi obstoječo prakso) otežuje možnost, da bi poskušali globlje uzreti vzroke nemoči, ki je tako pogosta pri "spreminjanju družbenih razmer".

Gotovo prevzete definicijske sheme niso nespremenljive, na kar stalno opozarja Blumer, imajo pa svojo relativno stabilnost in se izoblikujejo v trdne norme, ki jih spremljajo sankcije. To ugotovitev pa Blumer vselej, ko se ji preveč približa, opusti oz. spelje pozornost na neomejene redefinijske ali preoblikovalne možnosti akterjev. Pomeni so - nasprotno Blumerjevemu razumevanju - pretežno zunaj kontrole posameznikov, preinterpretacije pa so proces, ki poteka znotraj meja, ki jih postavlja zgodovina, in ne "ex nihilo", kot to postavlja Blumer. Skratka, Blumerju ni uspelo tisto, kar so (vsaj) poskušali doseči preostali obravnavani simbolični interakcionisti: spravo med poudarkom, da ljudje ustvarjajo družbeni svet, in enako pomembno tezo, da tega ne počno v razmerah, ki jih sami izberejo.

Opombe

- 1 P.Rock (1989, 843) razvršča simbolične interakcioniste v štiri generacije: prvo sestavljajo G.H. Mead, W. James, C.H. Cooley, W.I. Thomas in R. Park, drugo H. Blumer in E. Hughes, v tretjo in četrto pa avtor uvršča E. Goffmana, H. Beckerja, A. Straussa in E. Friedsona.
- 2 Poleg manka makroreferenc je za SI (podobno kot za različne druge mikrosociološke smeri) značilno, da se pri ukvarjanju z družbeno konstrukcijo realnosti, družbenim delovanjem ali samim procesom mišljenja večinoma obrača le h kognitivnim procesom. To je večino interakcionistov vodilo k zanemarjanju čustvenih razsežnosti delovanja in k ignoriranju dejstva, da emocionalna izkustva ne obstajajo kot golo stanje, ampak se prepletajo s kognitivnimi elementi in imajo družbenokulturno naravo. Vendar pa je zopet potrebno upoštevati notranje razlike simboličnih interakcionistov: Ch.H. Cooley npr. zagovarja kognitivno posredovana čustva ter njihovo družbenozgodovinsko oblikovanost in spremenljivost (več o tem Z. Šadl, 1992, str. 62-77).
- 3 Vrednote so po Thomasu objektivni, kulturni elementi družbenega življenja, zadržanja pa subjektivne karakteristike članov družbe. Avtor ne osvetljuje podrobneje vsebine teh dveh pojmov, z njima le opozorja na razliko med dvema dimenzijama družbene stvarnosti, ki je pozitivistična sociologija ni upoštevala. Kritika je merila neposredno na Durkheimovo zahtevo, da je družbena dejstva potrebno pojasnjevati z drugimi družbenimi dejstvi; ta zahteva je tako brisala dejansko konstitutivno učinkovanje subjektivnega dejavnika - udeležencev družbenega življenja.
- 4 Med Meadovim pojmom posplošenega drugega in Durkheimovim pojmom kolektivne zavesti obstajajo določene vzporednice. Oba pojma se nanašata na ločeno raven pojavov: pri obeh gre za objektivizacijo oz. spreminjanje pojmov, pomenov, občutkov in drugih sestavin zavesti v samostojne, od individualne zavesti neodvisne objekte, ki vplivajo na individualno zavest in vstopajo vanjo.
- 5 Razlikovanje je preciziral J.D.Lewis (1979) in ga po njem povzemam.
- 6 Blumerjevo oblikovanje je izrazito individualistične oblike interakcionizma ali fenomenološke struje SI (ta v nasprotju z behavioristično strujo, ki poudarja določujoče elemente Meadove sheme, postavlja v ospredje kontingenčne elemente Meadove razlage delovanja) je potekalo v polemiki s Parsonsovo sociologijo, ki je opustila Meadov pojem "I" in v obdobju, ko sta P.L.Berger in Th.Luckmann, kljub tezi o družbeni realnosti kot kreaciji človeških bitij, vendarle bolj poudarila druga dva momenta v družbeni realnosti, proces internalizacije in institucionalizacije.
- 7 Kljub temu pove Blumer ravno to, ko na drugih mestih zapiše, da daje družbena organizacija pobude za delovanje, da postavlja pogoje oz. oblikuje situacije in da predstavlja objekt, ki ga morajo akterji v svojem delovanju "upoštevati".

Literatura

- Alexander, J.C.(1987): *Sociological Theory since World War II*, New York: Columbia University Press.
- Blumer, H.(1969): *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Giddens, A.(1989): *Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E.(1974): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, Harmondworth: Penguin Books.
- Haralambos, M.(1989): *Sociology*, Unwin Hyman.
- Joas, H.(1987): "Symbolic Interactionism", v: A. Giddens, J. -Turner (eds.), *Social Theory Today*, Cambridge: Polity Press.
- Layder, D.(1981): *Structure, Interaction and Social Theory*, London, Boston and Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Lewis J.D.(1979): "A Social Behaviorist Interpretation of the Meadian 'I'", v: *American Journal of Sociology*, Vol. 85, No.2.
- Mead, G.H. (1934): *Mind, Self & Society*, Chicago and London: University of Chicago Press.
- Morris, M.B.(1977): *An Excursion into Creative Sociology*, New York: Columbia university Press.
- Rock, P.(1988): "Symbolic Interactionism", v: A. Kuper, J. Kuper (eds.), *Social Science Encyclopedia*, London, New York: Routledge.
- Skidmore, W.(1975): *Theoretical Thinking in Sociology*, London: Cambridge University Press.
- Šadl, Z.(1992): *Simbolični interakcionizem in hierarhija med spoloma*, magistrska naloga, Ljubljana: FDV.

- Wilson, T.P.(1973): "Normative and Interpretative Paradigms in Sociology", v: J.D. Douglas (ed.), Understanding Everyday Life, London: routledge & Kegan Paul.
- Thomas, W.I.(1964): "The Definition of Situation", v: L.A. Coser, B. Rosenberg (eds.), Social Theory, New York: The Macmillan Company.
- Tomas V.I. (1969): "Četiri želje i definisanje situacije", v: T. Parson, et.al., Teorije o društvu, II. del, Beograd: Vuk Karadžić.